

‘Altijd weer die dode broertjes en zusjes.’

Ineke Kievit ging een dagje helpen bij het leegruimen van het huis van haar overleden tante, Dien Bartels. Uit de nalatenschap kreeg ze een doos brieven en een sansevieria mee.

Die sansevieria bezweek niet lang na de overdracht aan een overdosis water, maar de brieven bleken een goudmijn. Ze gaven een kijkje in het dramatische leven van tante Dien en haar elf zussen en broers en hun ouders.

Ineke Kievit, organisatieadviseur en coach, was jarenlang actief in de Blaricumse Dorpskerk. Zij schreef naar aanleiding van die nalatenschap van tante Dien een boek over het leven van haar tante: ‘De zuster van mijn moeder.’ Het boek van vijfhonderd bladzijden speelt zich af in een tijdsbestek van een eeuw in Oost-Nederland, maar ook in Nieuw-Guinea en Kenia.

De thematiek van het boek is heftig: “De dode broertjes en zusjes hoorden er niet bij. Maar waren er wel, onuitgesproken leefden ze als een groot ongedeeld en onverwerkt verdriet in de harten van de overlevenden. Het maakte de overlevenden kwetsbaar, ze gingen omzichtig met elkaar om, deelden een verleden waar niemand het over mocht hebben. Vielen tegen elkaar uit, maakten ruzie om zaken waar het niet om ging en vermeden de zaken waar het wel om ging. Dappere mensen die door gingen, alsmaar voorwaarts, maar geen raad wisten met die vroegere ervaringen. Die het meestal heel gezellig hadden met elkaar op verjaardagen, op feesten, maar die hun kwetsbare kanten niet konden delen, die bang werden voor degenen die hen het meest nabij stonden, door ruzie en zwijgen afstand (...) bewaarden. Zo was dat nu eenmaal.”

Twaalf kinderen baarde de oma van Ineke. Drie werden doodgeboren en drie stierven op jonge leeftijd met aangeboren hersenletsel. Ineke ziet het als haar opdracht uit te zoeken hoe het zit met deze kindersterfte en hoe de overlevers in dit gereformeerde gezin omgingen met dat verlies. Ze spaart kosten noch moeite voor de ontrafeling van dit familiegeheim waarvan haar moeder haar, noch haar vader, ooit de omvang vertelde. Haar vader: “Dat heb ik nooit geweten, niet dat het er zes waren.”

Tante Dien is de één na oudste in de rij. Alle overlevende kinderen hebben een tik meegekregen van dit familieleed. Ineke heeft tante Dien wel eens horen vertellen dat die ‘één van de ongelukkige kindjes’ wel eens door elkaar heeft geschud omdat zij er altijd op moest passen. Zij waren er de schuld van dat ‘moeder nooit tijd voor ons had.’ En ook de moeder van Ineke, Zus geheten, stopte haar verdriet weg. Net als de frustratie over het uitgejouwd worden op school vanwege de verplichte zwarte rouwkleding.

Ineke schrijft over het gezin van haar moeder als een systeem. Systemisch denken doet je kijken naar een gezin en naar de generaties daarboven als één geheel.

“Ingrijpende gebeurtenissen kunnen generaties lang doorwerken en de familieziel beschadigen. Ervaringen uit twee of meer generaties boven je zijn nog altijd van invloed op je leven, of je je daar nu bewust van bent of niet.” (Het systemisch denken heb ik (vdS) geleerd in de opleiding ‘Contextuele pastorat,’ dat is een heel specifieke pastorale benadering. Daarin is het uitgangspunt dat een mens altijd met anderen aan de hand ten overstaan van God staat. Een mens staat tegenover God altijd in de relaties met anderen.)

Voor Ineke, de oudste in haar eigen gezin van herkomst, ontstond er een breuk in haar tot dan toe veilige bestaan, toen zij als vierjarige daags na de geboorte van haar zusje Pauline werd afgevoerd naar opa en oma. Een half jaar moet zij daar met haar kleine broertje logeren omdat Pauline met haar moeder in het ziekenhuis lag. Pauline had een probleem met haar nieren en ik veronderstel dat met de voorgeschiedenis van haar moeder alle medische alarmbellen zijn gaan rinkelen. De logeerpartij werd alleen onderbroken door de doop van Pauline. Maar het is nooit meer helemaal goed gekomen tussen Ineke en haar moeder. Haar moeder bleek niet meer stabiel te zijn, had woede-uitvalen en leed volgens Ineke aan een levenslang gevoel van tekort gekomen zijn.

Doordat de dood zo hardhandig huishield in het boeregezin gingen de rollen schuiven. "Ik ging mijn moeder helpen, hield zo veel van haar, wilde dat tonen door goed mijn best te doen. Ik hield haar in de gaten, ging me verantwoordelijk voelen voor haar geluk, maar was ook constant op mijn hoede. Het werd een zware taak: Jij bent de oudste, jij moet de wijste zijn."

Kinderen die te lang niet passende zorg op zich nemen die onvoldoende gezien wordt door ouders, worden daardoor 'gestempeld.' Ze zijn vaak perfectionistisch en kritisch naar iedereen, maar vooral naar zichzelf. Ineke was boos op haar moeder die "mij zo veel van mijn jeugd afnam door mij in te schakelen in een opvoedtaak die niet de mijne was."

En toch is er geen sprake van verbittering. Integendeel, Ineke spreekt liefdevol over haar ouders, zoals het hele boek zeer liefdevol geschreven is.

Zij vergeeft haar ouders. Door te zoeken naar hoe hun gedrag bepaald werd door hun eigen familiegeschiedenis. Hoe de tekorten uit hun eigen jeugd hen maakten tot wie zij werden, met mogelijkheden en met onvermogen.

Ineke schrijft dat het huwelijk van haar ouders van grote dapperheid getuigde. Er was veel weerstand tegen wat toen een gemengd huwelijk heette: hervormd met gereformeerd. Zo'n huwelijk was ontoelaatbaar. Haar moeder had aan haar dominee gevraagd wat die van haar voorgenomen huwelijk vond. Dit was het verpletterende antwoord van de gereformeerde dominee: 'Ik begraaf mijn kind nog liever dan dat ik het toestemming geef te trouwen met een hervormde, een anders gelovige.'

Er werd toch getrouwd en de kinderen moesten bewijzen dat het wel goed zat. Dat was een ongevraagde, belastende erfenis. De opvoeding was streng en rigide. Maar niet de kinderen waren lastig, de oorzaak lag in de schaduw van het verleden.

Dat verleden wordt ons uit de doeken gedaan door de brieven van tante Dien die zij naar haar vriendin Thea schreef en die al die brieven bewaarde. Dien ging de verpleging in. Dat was ook een vlucht uit het ouderlijk huis. Na de oorlog gaat ze naar Indië en nog weer later naar Nieuw-Guinea en naar Kenia.

Tussen die levensgeschiedenis door weeft Ineke haar speurtocht naar de doodsoorzaak van zes broertjes en zusjes van haar moeder en tante Dien. Als een detective stelt zij theorieën op om die vervolgens te toetsen aan de mening van experts.

Maar een eenduidige oorzaak van deze kindersterfte is er niet. Als meest waarschijnlijke reden wordt vervuild grondwater genoemd. Via de waterput en/of koemelk bereikten giftige stoffen de moeder en via haar de ongebooren kinderen. De toentertijd zwaar vervuilde rivier de Regge, maar ook een leerlooierij of de zuivelfabriek zouden de boosdoener kunnen zijn.

Erkenning: Tegen het eind van het boek wordt oom Henk begraven, de laatste broer van tante Dien. Daarmee is de generatie van broers en zusters van de moeder van Ineke voorbij. Haar neef Tamme herdenkt zijn vader: "Het was geen makkelijk begin voor mijn vader. Zes broertjes en zusjes overleden in zijn jeugd Er hing een constante somberheid, een zware rouw over het gezin."

"Daar is het," schrijft Ineke, "Voor de volle kerk. Het mag er zijn! Voor het eerst wordt het publiekelijk erkend." Een mooiere bekroning van haar inspanningen is niet denkbaar. Die zes dode broertjes en zusjes van haar moeder, ze zijn genoemd en niet langer weggestopt. Toch nog gerechtigheid. Het verdriet is benoemd.

Het is zoals zo vaak bij familie- drama's ook hier de derde generatie die het zwijgen doorbreekt en daarmee ruimte schept voor de vierde en vijfde generatie.

Wat een mooi slot van een prachtig boek; een warm menselijk document over een familie geslagen door het lot. Aangrijpend.

Ds. Marnix van der Sijs

In: Onderweg, een uitgave van de protestantse gemeente Laren-Eemnes en Blaricum. 33e jaargang nr. 4, 22 april 2017

'De Zuster van mijn moeder, afscheid van een generatie'

door Ineke E. Kievit-Broeze

Nabij Producties 2016

ISBN 9789492055316